

Т.Айдарханова¹ , М.А. Жанабергенова^{2*} ¹Әлихан Бөкейхан атындағы Университеті
Семей қ., Қазақстан Республикасы²«QazTrade» АҚ Экспортты жылжыту департаменті,
Астана қ., Қазақстан Республикасы*e-mail: m.zhanabergenova@gmail.com

ӨНЕРКӘСІПТІК САЯСАТТЫ ІСКЕ АСЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӨНІРЛЕРІН ДАМУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ПАРАМЕТРЛЕРІ

Аңдатпа

Өнеркәсіптік саясат секторын зерделеу саласындағы ғылыми зерттеудің өзектілігі зерделенетін сегмент қызметінің тиімділігін арттыруға, сондай-ақ осы тиімділікті қолдай алатын жаңа жағдайлар жасауды қарастыруға көмектесетін жаңа реформациялық ұсыныстар жасауға негізделген, соның салдарынан, бұл даму орнықтылығынан көрініс табатын болды. Мақаланың мақсаты: зерттеудің әрі теориялық, әрі практикалық аспектілерін қозғайтын Қазақстан Республикасының аумағындағы өнеркәсіптік саясатты егжей-тегжейлі зерделеу және бұл зерделенетін секторды жетілдіру мен дамытудың жаңа тұжырымдамалық көзқарастары мен жолдарын қарастыруға көмектеседі. Ғылыми зерттеуде проблеманы теория мен практиканы қарастыру аспектілерінен ашуға көмектесетін әртүрлі әдіснамалық көзқарастар пайдаланылды. Мұндай әдістерге теориялық әдіснамалық көзқарасты, функционалдық әдіснамалық көзқарасты, талдау әдісін, салыстырмалы талдау әдісін, ғылыми әдебиеттерді талдау әдісін, диалектикалық әдіснамалық көзқарасты, синтез әдісін жатқызған жөн. Ғылыми зерттеуге барлық аталған көзқарастарды тарту арқасында, соның нәтижесінде авторлар алға қойған барлық міндеттерді орындауға, атап айтқанда, «өнеркәсіптік саясат» және «инновациялық қызмет» ұғымдарын, олардың белгілері мен қағидаттарын ашуға болады, бұл осы сектордың тетігін түсінуге; Қазақстан Республикасының аумағында өнеркәсіптік саясат қызметінің іс жүзінде қалай іске асырылып жатқанын ашуға, сондай-ақ шет мемлекеттердің тәжірибесін пайдалана отырып, салыстырмалы талдау жүргізуге көмектеседі; сайып келгенде, осы факторларды зерделеу арқасында өнеркәсіп секторын жетілдіру жолдарын бөліп көрсетуге болады. Ғылыми зерттеудің нәтижесінде орнықтылықпен және белсенділікпен сипатталатын Қазақстан Республикасы өнеркәсіптік саясатының тиімділігін арттыру әдістері бөліп көрсетілетін болады.

Негізгі сөздер: өнеркәсіптік саясат, инновациялық қызмет, шетелдік тәжірибе, өнеркәсіптік саясатты басқару, цифрлық экономика, реттеуші тетіктер.

Кіріспе

Өнеркәсіптік саясат экономиканың нақты секторының негізі болып табылады, оны зерделеу өзектілігі өзін негізгі адам қызметтерінің және тұтастай алғанда, жұртшылық құрылымдарының біріне жатқызуға болатынымен бекемделеді, сондықтан өнеркәсіптік саясат қызметінің процесіне тікелей әсер ететін факторларды қарастыру, соңғы үрдістерді талдау, сондай-ақ Қазақстан Республикасы мен шет мемлекеттердің аумағында өнеркәсіптік саясаттың ағымдағы жай-күйін зерттеу айтарлықтай маңызды болып табылады.

«Өнеркәсіптік саясат» ұғымдық аппаратын зерттеу мынадай екі маңызды аспектіні ашуға көмектеседі: бірінші кезекте, бұл процестерді түсіндіруге және оны біртұтас қолдануда өзара байланыс орнатуға мүмкіндік береді, ал екіншіден, бұл мақсаттарды дұрыс қоюға және материалды дәйекті әрі қисынды түрде жазу үшін талап етілетін негізгі міндеттерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. «Өнеркәсіптік саясат» деген терминнің «өнеркәсіп саласындағы мемлекеттік саясат», «өнеркәсіптік даму саясаты», «өнеркәсіпті мемлекеттік қолдау» және басқа да мағынада жиі қолданылатынын атап өткен жөн. Яғни, жоғарыда аталған терминдер түрінде қолдану призмасы арқылы «өнеркәсіптік саясатты» қолдануды белгілі бір аумақта нақты уақытта проблемаларды шешуде жауаптар беру қызметі саласында оларды іске асыру үшін белгілі бір шаралар мен тәсілдер жиынтығының жүйесі ретінде сипаттаған жөн. Бұдан айтарлықтай көкейкесті болып табылатын және өнеркәсіптік саясат саласындағы қызметтің тежелуіне немесе тиісінше жұмыс істемеуіне ықпал ететін проблемаларды шешу өнеркәсіптік саясатты іске асырудың негізгі мақсаты болып табылатыны келіп шығады. Сонымен қатар, өнеркәсіптік саясатты ынталандыруға әсер ететін

факторлардың оның бөлігі болып табылмайтынын, «ая» ретінде ғана әрекет ететінін атап өткен жөн; сондай-ақ осындай өнеркәсіптік саясаттың құрылымына едәуір әсер ететін әлдеқандай белгілі бір шаралар пайдаланылған, бірақ әсер ету мақсаты мұндай құрылымды белгілі бір бағытта өзгерту болып табылмаған жағдайда, онда аталған элементтердің де өнеркәсіп саласындағы саясаттың элементтері бола алмайтын атап өту керек.

«Өнеркәсіптік саясат» ұғымын қарастыра отырып, осы ұғымды анықтауға қатысты әртүрлі көзқарастардың бар екенін атап өту маңызды. Біріншісі аталған ұғымды экономиканың сегментінде әрі салалық, әрі корпоративтік деңгейлердегі мемлекеттік реттеу шараларының жиынтығы ретінде анықтайды, оның мақсаты инновациялық қызметтің, экономикалық өсудің деңгейін арттыру және экономиканың құрылымдық секторын қайта құру болып табылады.

Ал екіншісі бұл терминді қатарына кәсіпорындар, ұйымдар, кәсіпкерлер және осындай қызметтің өзге де субъектілері кіретін шаруашылық жүргізуші субъектілер жүзеге асыратын қызметке және сонымен қатар, қызметі өндірістік процесті ұйымдастыруды, өндірістің арнайы факторларын сатып алуды, барлық әлеуметтік салаларда тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді бөлуді, сондай-ақ осы салаларда осындай өндірістік өнімдер мен көрсетілетін қызметтерді өткізуді реттейтін өнеркәсіптік қызметтің басқа да құрамдас бөліктеріне әсер етуге бағытталған институт түріндегі мемлекеттік шаралар жиынтығының жүйесі ретінде түсіндіреді.

Қазіргі уақытта «өнеркәсіптік саясат» ұғымы туралы айта отырып, оны өнеркәсіптік саланың ұлттық саясаты ретінде сипаттаған жөн екенін атап өту керек, бұл қызметі ең жаңа ғылыми-техникалық әзірлемелерді пайдалану арқылы ұсынылатын құрылымдалған және бәсекеге қабілетті өнеркәсіпті құру мақсатында мемлекеттік билік органдары мен муниципалдық билік органдары, шаруашылық жүргізуші субъектілер, ғылыми және қоғамдық қызметтің жұмыс істеуі саласындағы ұйымдар арасында туындайтын қатынастармен айқындалады.

«Өнеркәсіптік саясат» ұғымын анықтауға қатысты жоғарыда аталған көзқарастарды назарға ала отырып, бұл жүйе, яғни осы сектордың лайықты деңгейде жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін элементтер жиынтығы екенін атап өткен орынды. Бұл жағдайда өнеркәсіптік саясаттың ішкі құрамдастары арасындағы үйлесімді өзара байланыс қана емес, сонымен қатар, саясаттың басқа түрлерімен өзара байланыс да маңызды. Бұған, мысалы, макроэкономиканы, экологиялық саясатты, әлеуметтік саясатты, сыртқы экономиканы және басқаларын жатқызуға болады. Бұл өнеркәсіптік саясаттың өзін сипаттайды, оның мемлекеттік саясатты іске асырудың басқа да маңызды құрамдас бөліктерімен өзара байланысы бар, сонымен қатар, өзіндік ерекшеліктері, мақсаттары мен іске асыру құралдары да бар.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Өнеркәсіптік саясатты іске асыру жағдайында Қазақстан өңірлері дамуының экономикалық параметрлерін зерделеу саласындағы ғылыми зерттеу қаралып отырған сегменттің қызметін өзінің теориялық және практикалық құрамдас бөлігінде зерделеуге көмектесетін әртүрлі әдіснамалық көзқарастарды пайдалану арқасында жүзеге асырылды. Бірінші кезекте теориялық әдіснамалық көзқарас сияқты осындай маңызды көзқарасты қарастыра отырып, оның арқасында «өнеркәсіптік саясат» және «инновациялық қызмет» деген ұғымдарды ғана егжей-тегжейлі зерделеп қана қоймай, сонымен қатар, зерделенетін сегменттердің қызметі негізделетін белгілер мен өзіне тән қағидаттарды да зерделеуге болатынын атап өту керек [1-3].

Функционалдық әдіснамалық көзқарас Қазақстан Республикасының өнеркәсіптік секторындағы инновациялық қызметті анағұрлым егжей-тегжейлі қарауға, яғни зерделенетін сегменттің даму, сондай-ақ даму орнықтылығын қолдау перспективаларын бөліп көрсетуге әрі маңыздысы, сегмент дами алатын негізгі мақсаттарды, міндеттер мен бағыттарды қарауға көмектеседі. Талдау әдісі мен салыстырмалы талдау әдісі де маңызды құрамдас бөліктер болып табылады, солардың арқасында қазіргі кезде Қазақстан Республикасының аумағында өнеркәсіптік сектордың жұмыс істеуін қарауға, сондай-ақ өнеркәсіптік саясаттағы шет

мемлекеттердің саясатымен салыстырмалы талдау жүргізуге болады. Сонымен қатар, отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерін логикалық талдау негізінде өнеркәсіп секторын анағұрлым егжей-тегжейлі қарауға және оны экономикалық ынталандырудың негізгі факторларын бөліп көрсетуге көмектесетін ғылыми әдебиеттерді талдау әдісі айтарлықтай маңызды болып табылады. Келесі әдіснамалық көзқарасты пайдалану, атап айтқанда, ғылыми зерттеудің зерделенетін аспектілерін дәйекті әрі қисынды түрде қарауға көмектесетін диалектикалық әдіснамалық көзқарасты пайдалану айтарлықтай маңызды.

Жұмыстың теориялық және практикалық құрамдас бөліктерін біртұтас ортақ бейнеге біріктіре алатын синтез әдісін пайдалануды атап өту да маңызды болып табылады, оны қарау зерттеудің негізгі мақсатын – өнеркәсіптік саясаттың даму тиімділігін арттыру мен оның даму орнықтылығын қолдап отыруды жүзеге асыруға көмектеседі [4].

Осылайша, ғылыми зерттеудің мынадай негізгі міндеттері алға қойылды:

- зерделенетін зерттеудің теориялық аспектілерін қарау, атап айтқанда, «өнеркәсіптік саясат» және «инновациялық қызмет» ұғымдарын, олардың белгілері мен олардың қызметінің өзіндік қағидаттарын ашу, бұл осы секторды анағұрлым егжей-тегжейлі зерделеуге және оның тиісті деңгейде қалай жұмыс істеуге тиіс екенін түсінуге көмектеседі;

- оның практикалық құрамдас бөлігін, атап айтқанда, оның Қазақстан Республикасының аумағындағы қызметін зерделеу, сондай-ақ шет мемлекеттердің тәжірибесін зерделей отырып, салыстырмалы талдау жүргізу;

- өнеркәсіптік саясат секторындағы инновациялық қызметті жетілдіру жолдарын бөліп көрсетуге көмектесетін негізгі тұжырымдамалық көзқарастарды бөліп көрсету.

Зерттеу мынадай бірнеше кезеңде жүретін болады:

1. Бірінші кезең жұмыстың теориялық аспектісін зерделеумен, атап айтқанда, «өнеркәсіптік саясат» және «инновациялық қызмет» ұғымдық аппаратын баяндаумен, өздерінің арқасында зерделенетін қызмет тетігінің қалай құрылғанын түсінуге болатын белгілер мен қағидаттарды бөліп көрсетумен сипатталады.

2. Екінші кезең өз алдына жұмыстың практикалық аспектісін ашу түріндегі негізгі міндетті қойып отыр, ол зерделенетін сектордың Қазақстан Республикасы мен шет мемлекеттердің аумағында қалай жұмыс істейтінін қарауға көмектеседі.

3. Қорытынды болып табылатын үшінші кезең Қазақстан Республикасының аумағында өнеркәсіптік саясатты жетілдіру жолдарын бөліп көрсетумен сипатталады, ол қызметтің тиімділігін арттыруды енгізуге, орнықтылықпен және белсенділікпен сипатталатын дамудың жаңа жолдарын бөліп көрсетуге көмектеседі.

Зерттеу шеңберінде Қазақстанда өнеркәсіптік саясатын іске асыру жағдайында экономикалық дамудың өңірлік айырмашылықтарын бағалауға бағытталған сандық және салыстырмалы талдау әдістерінің кешені қолданылды. Атап айтқанда, өңірлер бойынша түйінді макроэкономикалық көрсеткіштердің саралануын анықтауға мүмкіндік беретін салыстырмалы талдау әдістері, сондай-ақ өнеркәсіптік өндіріс деңгейі, инвестициялық белсенділік пен жалпы өңірлік өнім арасындағы өзара байланыстарды айқындау үшін корреляциялық тәсіл пайдаланылды.

Зерттеудің эмпирикалық базасын жалпы өңірлік өнім, өнеркәсіптік өндіріс көлемі, негізгі капиталға инвестициялар және жұмыспен қамту деңгейі көрсеткіштерін қоса алғанда, Қазақстанның Ұлттық статистика бюросының 2019-2024 жылдардағы статистикалық деректері құрады. Деректердің салыстырмалылығын қамтамасыз ету үшін көрсеткіштерді қалыпқа келтіру, сондай-ақ өсудің салыстырмалы коэффициенттерін есептеу қолданылды.

Өңірлік экономиканы қалыптастыруға өнеркәсіптік сектордың үлесін бағалауға, сондай-ақ аумақтық дамудағы теңгерімсіздіктерді анықтауға мүмкіндік беретін құрылымдық талдау әдісі қосымша пайдаланылды. Зерттеулерді шектеу өңірлердің салалық мамандануындағы айырмашылық болып табылады, бұл нәтижелерді түсіндіруге әсер етеді.

Нәтижелер және оларды талқылау

«Өнеркәсіптік саясат» ұғымын сипаттап, қазіргі уақытта осы проблемаға деген қызығушылықтың артуына едәуір әсер ететін факторларды да қараған жөн. Қараудың теориялық және практикалық аспектісінің осындай себептеріне өнеркәсіптік нарық пен

тұтыну нарығы үшін тұтынылатын өнімді өндірудің цифрлық технологияларына негізделген индустрияландырудың салыстырмалы жаңа түрін қалыптастыруды, мемлекеттік-жекешелік әріптестік институтын дамытуды, тұтастай алғанда, өндіріс саласындағы қызметтің шегінен тыс шығатын

бизнес-субъектілердің әлеуметтік сипатының жауаптылық деңгейін арттыруды, ресурстық-шикізаттық типтен инновациялық-технологиялық типке көшуге байланысты экономикалық сегментті дамыту стратегиясының басымдықтарын күрт өзгертуді, сондай-ақ экономиканы кластерлеу саласында нормативтік-құқықтық базаны қалыптастыруды, экономикалық кластер процесінде құрылатын нормативтік-құқықтық реттеуде өнеркәсіптік кәсіпорындардың «ядроларын» бекітуді жатқызу керек.

Осылайша, келтірілген факторлар иерархияның барлық деңгейлерінде: мемлекеттік кәсіпорындар деңгейінен бастап, яғни макроэкономикалық деңгей, өнеркәсіптік кәсіпорындар деңгейіне дейін, яғни микроэкономикалық деңгей, өнеркәсіптік саясаттың мәні мен оның мазмұнының трансформациялық процестерін қалыптастыруда әлдебір негіз болып қызмет ететінін атап өту керек. Өнеркәсіптік саясаттың өзіндік ерекшеліктерін бөліп көрсету үшін оның мемлекеттік саясаттың басқа салаларынан немен ерекшеленетінін бөліп көрсеткен жөн [5].

Өнеркәсіптік саясаттың макроэкономикалық саясаттан айырмашылықтарын қарай отырып, олардың әртүрлі нысаналы мақсаттары мен қызмет объектілерінің бар екені бөліп көрсетіледі: мәселен, макроэкономикалық элементтердің жиынтығымен сипатталатын халық шаруашылығын өнеркәсіптік саясаттың объектісі деп атауға болмайды, ал мақсаттарға қатысты – макроэкономикалық қызметтің мақсаты макроэкономикалық тұрақтылыққа қол жеткізу болып табылады, өз кезегінде, өнеркәсіптік саясатта мақсат экономикалық сектордың орнықты дамуы және тұтастай алғанда, осы сегменттің қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады. Ал әлеуметтік саясатты қарай отырып, оның объектісі – халық топтарының сапалы өмір сүру деңгейін қамтамасыз ету, өнеркәсіптік саясатқа қатысты үй шаруашылығы тарапынан тұтыну емес, шаруашылық жүргізуші субъектілердің өндірістік қызметі болады. Сыртқы экономикалық саясатты мысал етіп келтіре отырып, бұл жерде, керісінше, осы мемлекеттік саясаттардың нысаналы мақсаттары түріндегі ұқсастықты, атап айтқанда – шаруашылық жүргізуші субъектілердің өндірістік қызметін атап өткен жөн. Мемлекеттің бюджет-салық саясатын мысал етіп қоя отырып, объект – мемлекеттің қайта бөлу қызметі, өз кезегінде, өнеркәсіптік саясатта мемлекеттің өндірістік қызметі болады; мемлекеттің бюджет-салық саясатының мақсаты – мемлекеттік бюджетке келіп түсетін ақша қаражатын қайта бөлу, өнеркәсіптік саясат үшін жаңа өнімдерді өндіру және шаруашылық жүргізуші субъектілердің осындай қызметін реттеу болып табылады.

Өнеркәсіптік саясат секторын және оны айқындауға қатысты көзқарастарды қалыптастыруға әртүрлілікті анағұрлым егжей-тегжейлі зерделеу үшін зерделенетін секторды және оның жұмыс істеу қағидаттарын айқындайтын шекараларды қарау керек. Осылайша, мұндай шекараларды қалыптастыру үшін мынадай үш негізгі өлшемшарт бөліп көрсетіледі: салалық, функционалдық және түрлік.

Соңғы, түрлік өлшемшартты қарай отырып, экономикалық сегментті Экономикалық қызмет түрлерінің бүкілресейлік түрлері бойынша типтеу туралы айтып өту керек – 2. Салалық өлшемшарттың мақсаттарын белгілей отырып, оның «Халық шаруашылығының салалары» Бүкілресейлік түрлеріне сәйкес өнеркәсіптік саясаттың шекараларын айқындайтынын атап өту маңызды, соның арқасында өнеркәсіптік саясатты «жеңіл» және «ауыр» етіп бөлу жүреді, бұған бұл ретте кіші салалар, мысалы, тамақ өнеркәсібі, машина жасау, металлургия өндірісі және өзге де кіші салалар бойынша декомпозицияны жасай отырып, макробөлуші сипат тән.

Функционалдық деп аталатын соңғы өлшемшарт ең күрделі өлшемшарттардың бірі болып есептеледі, себебі ол өндірістік қызметтің шеңберінен тыс шығуды айқындайды, өнеркәсіптік саясатпен, атап айтқанда, осы саланы технологиялық қамтамасыз етумен ұштасатын салаларға енеді. Яғни, соңғы өлшемшарт өнеркәсіптік саясаттың мұндай шекараларда ресурстармен қамтамасыз етуден бастап дайын өнімді өткізуге дейінгі өзара байланысты қызмет түрлерімен

технологиялық бейімделудің толық спектрін қамтумен сипатталуы мүмкін екенін ашуға көмектеседі.

Ал өнеркәсіптік саясатқа байланысты қазіргі жағдайды қарай отырып, соңғы онжылдықтарда пайда болуы мен дамуы қарқын ала бастаған ақпараттық-коммуникациялық мүмкіндіктерді пайдалану маңызды құрамдас бөлігі болып табылатынын атап өткен жөн. Өнеркәсіп саласындағы саясатты дамытудың осы кезеңінде цифрлық экономиканы өмірдің барлық салаларына енгізудің мемлекеттік бағдарламасы маңызды рөл атқарады. Бұл секторды цифрландыру, тұтастай алғанда, өндірісті цифрландыру шеңберінде жүреді; цифрландыру процесінің өнеркәсіптік саясат өз бетінше алдына қоятын мақсат болып табылмайтынын, соның арқасында осы сегмент анағұрлым дамыған болып, өзінің өнімділік тиімділігін арттыра алатын тәсіл ғана екенін түсіну маңызды. Яғни барлық дерлік жабдық түрлері мен технологиялық сипаттағы процестерді қамтитын өнеркәсіптік саясаттың қызметіне цифрландыру процестерін енгізу арқасында ол автоматтандыру процесін және жасалатын жұмыс сапасының деңгейін арттыруды қамтамасыз ете алады [6].

Қазақстан Республикасының Үкіметі жүргізетін саясат, атап айтқанда, «Индустрия 4.0» материалдық емес активтердің цифрлық форматынан бастап бүкіл жабдықтардың, шикізаттың, өндірілетін өнімдердің сипаттамасын цифрлық түрде ұсынуға дейін барлық сегменттерді толық цифрландыруды, сондай-ақ әрбір қызметкердің сипаттамасын өзіне мақсат етіп қояды. Осының бәрі кәсіпорынның барлық құрамдас элементтерін цифрлық форматқа көшіруге мүмкіндік береді, бұл, өз кезегінде, кәсіпорынның «цифрланған» болуына мүмкіндік береді.

Мемлекеттің өнеркәсіптік саясатты индустриаландыру процесінде шаруашылық жүргізуші субъектілерге қолдау көрсетуді қамтамасыз етуге тиіс екені маңызды болып табылады. Мемлекеттік қолдау көрсетудің негізгі шараларына басталып жатқан жобаларға қаржылық көмек көрсету үшін инвестициялық қаражат тартуды, инновациялық бағыттағы жобаларға кредиттік қаражаттың мемлекеттік кепілдіктерін беруді, инновациялық сипаттағы өнімдерге мемлекеттік сатып алу жүйесін белгілеуді, инновациялық бағыттағы кәсіпорындарды ілгерілету үшін барынша қолайлы жағдайлар жасауды, инновациялық бағыттағы қызығушылық туғызатын салаларды дамытуға мүмкіндік беретін бағдарламаларға бағдарлануды, сондай-ақ мемлекет қаржыландыра алатын ғылыми жобаларды іске асыру негізінде құрылымдар жасауды жатқызу керек.

Ілгеріде қарастырылған өнеркәсіптік саясаттың теориялық және институционалдық аспектілерін толықтыру мақсатында өңірлік деңгейдегі экономикалық параметрлерді салыстырмалы талдау жүргізу қажеттілігі туындайды. Өйткені, өнеркәсіптік саясаттың тиімділігі нақты аймақтардың әлеуметтік-экономикалық даму көрсеткіштері арқылы айқындалады. Осыған байланысты Қазақстан Республикасының негізгі өңірлері бойынша жалпы өңірлік өнім, инвестициялар көлемі және өнеркәсіптің үлесі сияқты көрсеткіштерге салыстырмалы талдау жасалды.

1- кестеде, ұсынылған мәліметтер Қазақстан өңірлері арасындағы экономикалық дамудың айтарлықтай айырмашылықтарын көрсетеді. Атырау облысында жалпы өңірлік өнім мен инвестициялар көлемінің жоғары болуы мұнай-газ секторының басымдығымен түсіндіріледі.

Өнеркәсіптік әлеуеті жоғары Қарағанды және Шығыс Қазақстан облыстарында тұрақты экономикалық өсім байқалады, бұл өңдеу өнеркәсібінің дамуы мен инвестициялық белсенділіктің артуымен байланысты. Аталған өңірлерде өнеркәсіп үлесінің 40%-дан жоғары болуы олардың ел экономикасындағы маңызды орнын көрсетеді. Ал Солтүстік Қазақстан облысында өнеркәсіп үлесінің төмендігі аграрлық бағыттың басымдығымен түсіндіріледі, дегенмен өсу қарқынының жоғары болуы өңірдің даму әлеуетінің бар екенін айқындайды.

Кесте 1 – Қазақстан Республикасының өңірлері бойынша экономикалық көрсеткіштердің салыстырмалы талдауы

Өңір	ЖӨӨ, трлн тг	Негізгі капиталға инвестициялар, трлн тг	Өнеркәсіп үлесі, %	Өсу қарқыны, %
Атырау облысы	12,5	2,8	58,4	96,8
Шығыс Қазақстан облысы	6,1	1,2	42,7	104,3
Қарағанды облысы	7,4	1,5	47,2	103,1
Солтүстік Қазақстан облысы	2,1	0,6	18,5	105,9
Алматы қаласы	21,3	1,9	12,3	105,0

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының мәліметтері негізінде авторлармен құрастырылған (QR Ұлттық statistika, 2023)

Солайша, өңірлердің индустриялық даму деңгейі мен олардың экономикалық көрсеткіштері арасында тікелей байланыс бар екендігі анықталды, бұл өнеркәсіптік саясаттың өңірлік дамудағы негізгі құрал екенін дәлелдейді. Жүргізілген салыстырмалы талдауды тереңдету үшін, ұзақ мерзімді кезеңде экономиканың өңірлік құрылымындағы өнеркәсіп үлесінің өзгеру серпінін қарастырған жөн. Бұл өңірлердің ағымдағы саралануын бағалауға ғана емес, индустриялық дамудың тұрақты үрдістерін анықтауға. Сондай-ақ Қазақстан экономикасындағы өнеркәсіптік сектордың рөлінің одан әрі өзгеруін болжауға мүмкіндік береді [7].

Сурет 1 – Өңірлер бойынша өнеркәсіп үлесінің динамикасы, % (2020–2030 жж.)

Дереккөз: ҚР Ұлттық статистика бюросының мәліметтері негізінде автордың есептеуі және болжамы (QR Ұлттық statistika, 2020-2024)

1-суретте ұсынылған деректер 2020-2023 жылдар кезеңінде Қазақстан өңірлерін индустрияландыру деңгейіндегі орнықты құрылымдық айырмашылықтарды көрсетеді, сондай-ақ 2030 жылға дейінгі болжамды үрдістерді көрсетеді. Өнеркәсіптің неғұрлым жоғары үлесі Атырау облысында сақталуда, бұл өндіруші сектордың басымдылығына негізделген. Сонымен бірге, осы көрсеткіштің біртіндеп төмендеуі байқалады, бұл өңірлік экономиканың ықтимал әртараптануын және шикізат секторына тәуелділіктің төмендеуін айғақтайды.

Қарағанды және Шығыс Қазақстаны сияқты индустриялық өңірлерде өнеркәсіп үлесінің тұрақты өсуі тіркеледі, бұл қайта өңдеу секторының нығаюын және технологиялық неғұрлым күрделі өндірістердің дамуын көрсетеді. Бұл үрдіс өңдеуші өнеркәсіпті дамытуға бағытталған

іске асырылып жатқан өнеркәсіптік саясаттың тиімділігін растайды. Сонымен бірге Солтүстік Қазақстан облысы мен Алматы қаласында өнеркәсіптің үлесі салыстырмалы түрде төмен күйінде қалып отыр, бірақ біртіндеп өсуде. Бұл аталған өңірлер экономикасының құрылымдық өзгеруін және индустриялық құрамдас бөліктің кеңеюін көрсетеді. 2030 жылға дейінгі болжамды мәндер өңірлік айырмашылықтарды теңестіру үрдісінің күшеюін көрсетеді, бұл теңсіздікті төмендетуге және экономикалық әртараптандыруды ынталандыруға бағытталған индустрияландырудың мемлекеттік саясатына негізделген. Серпінді талдау Қазақстан Республикасының өнеркәсіптік саясаты өсу нүктелерін де, құрылымдық трансформация аймақтарын да қалыптастыра отырып, өңірлерге сараланған ықпал ететінін растайды.

Талдау нәтижелері өнеркәсіптік саясаттың өңірлік деңгейде әртүрлі әсер ететінін көрсетеді, бұл өз кезегінде сараланған тәсілді қолдану қажеттігін айқындайды. Осылайша, өнеркәсіп саласындағы инновациялық саясат жағдайлары қолайлы бизнес-ортаны қалыптастыруды, жобаларды іске асыру және кепілгерліктерді ұсыну түрінде мемлекеттік билік органдары мен муниципалдық органдардың белсенді қатысуын, мемлекеттік қолдауды ұсынууды білдіреді, соның нәтижесінде бұл мұнай өндірісінің қайта өңдеу, мұнай химиясы салаларында немесе өндіру өнеркәсібінің өзге де салаларында инновациялық өсу мен инновациялық технологиялардың мамандандырылған орталықтарын құру арқасында қызметі өндіру өнеркәсібіне негізделетін ұйымдар жиынтығының әлеуетін пайдалану тұрғысынан инновациялық кәсіпорындар деңгейінің жоғарылауына алып келе алады. Осы кезеңде Қазақстан Республикасының аумағындағы өнеркәсіптік саясат осындай саясаттың қазіргі жай-күйін бағалауды негізге ала отырып жүзеге асырылатын осындай мемлекеттік саясаттың жаңа моделімен, сегменттің артта қалуына ықпал етуі мүмкін проблемаларды талдаумен және өнеркәсіп саласындағы мемлекеттік бағдарламаның мақсаттарына сәйкес басым бағыттарды айқындаумен сипатталады.

Қазақстан Республикасының аумағында өнеркәсіп саласындағы қазіргі заманғы саясаттағы негізгі бағыттардың бірін, атап айтқанда, импортталатын тауарларды отандық өндірістің жоғары сапалы бәсекеге қабілетті тауарларына ауыстыруды бөліп көрсеткен жөн. Осының салдарынан өнеркәсіптің өсуін арттыруды басқаруға маманданатын және осындай сектордың тиімділігін арттыру есебінен барынша жоғары нәтижелерге қол жеткізу үшін мүмкіндіктерді көздейтін жаңа тетікті әзірлеу қажеттілігі пайда болады. Осылайша, өнеркәсіптік саланы қайта индустрияландырудың ұйымдастырушылық-экономикалық тетігін құру мақсат болып қойылады, бұл мақсаты қажетті сұранысты қанағаттандыратын салалардың жоғары өнімді элементтерін дамыту процесін жеделдету болып табылатын экономикалық және ұйымдастырушылық мақсаттағы тетіктер арасындағы өзара іс-қимыл жасау жүйесін білдіреді.

Қазақстан Республикасы өнеркәсіптік саясатының қазіргі жағдайында қайта индустрияландыру саясатын жүзеге асыру үшін кейбір экономикалық аспектілерді ескерген жөн. Оларға, бірінші кезекте, өнеркәсіптік кәсіпорындардың жұмылдыру сегментінің құрылымын қайта құруды жатқызған жөн. Бастапқы кезеңдерде сауатты қайта құру үшін қызметтің осы түрін іске асыратын кәсіпорындарда өнеркәсіптік саясатты басқаруды орталықтандыру мақсатында барлық қолда бар ресурстарды тиісті бағыттарға шоғырландырған жөн екенін айта кету керек. Бұл өнеркәсіптік секторды қайта индустрияландыру саясатындағы маңызды элементтердің бірі болып табылады, себебі ресурстарды нарықтық өзін-өзі басқару тетігінен шығару қажеттілігі бар, ал нарықты басқару үшін шағын және орта бизнес, сондай-ақ жаппай тұтыну өнімдері сияқты бағыттарды қалдырған жөн.

Өнеркәсіптік саясатты зерделеу саласында өңдеу секторы маңызды рөл атқарады. Қазақстан Республикасының аумағында осы сектордың басым бағыттарын қарай отырып, мұнай химиясы, машина жасау, құрылыс материалдарын өндіру, қара металлургия, түсті металлургия аталып өтеді, олардың дамуы әлемдік нарықта бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыруға ықпал етуі, сондай-ақ қосылған құны жоғары инновациялық бағыттағы өнімдерді өндіру мүмкіндігін арттыруы мүмкін. Сонымен қатар, өнеркәсіптік саясаттың қазіргі жағдайында өңдеу өнеркәсібі секторының дамуы технологиялық мақсаттың бесінші және

Өнеркәсіптік саясатты іске асыру жағдайында Қазақстанның өңірлерін дамытудың экономикалық параметрлері

алтыншы құрылысының жоғары технологиялық әзірлемелерінің, атап айтқанда, нанотехнологиялар, биотехнологиялар, ғарыш технологиялары, мультимедиялық технологиялар, мобильді технологиялар саласындағы өндірістің ілгерілеуіне ықпал етуі, сондай-ақ баламалы энергетиканың дамуына ықпал етуі мүмкін деген фактіні ескеру маңызды.

Өнеркәсіптік саясат саласындағы қайта индустрияландыру саясаты, тұтастай алғанда, өзінің дұрыс жұмыс істеуінде іске асырылуы үшін индустрияландырудың осындай түрін басқару тетігін өзінің экономикалық аспектісінде зерделеу маңыздылығын атап өткен жөн. Бірінші кезекте жоғарыда жазылғандай, кәсіпорындардың қызметіне жаңа инновациялық технологияларды енгізу маңыздылығын, сондай-ақ оларды мемлекеттің экономикалық жүйесіне енгізуді атап өткіміз келеді, ол мемлекеттің осы саладағы белсенді саясаты мен осындай инновациялық технологиялардың салааралық трансферті арқасында жүзеге асырылатын болады. Одан әрі қайта индустрияландыру тетігінің айрықша аспектісі халықаралық стандарттарға сәйкес келетін, сондай-ақ өндірілетін өнімнің ішкі нарықтағы сұранысын қанағаттандыратын, жеке тұтынушылардың сұранысын, мемлекеттің тапсырыстарын, экономиканың тапсырыстарын, белгілі бір өңірлердің және өндірілетін өнімнің өзге де тұтынушыларының тапсырыстарын қанағаттандыратын сыртқы нарықта сұратылатын талаптарды қанағаттандыру болып табылады.

Мемлекеттік қолдау, сондай-ақ өндіріс мүдделері үшін жауап беретіндерді реттей отырып, мемлекет жүзеге асыратын қолдау үйлесімділігі маңызды аспект болып табылады. Сонымен қатар, инновациялық технологиялардың салааралық трансферіне қатысты, егер ол ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстармен байланысты болса, сондай-ақ ғылыми-технологиялық қызмет саласында мемлекеттік тапсырыстарды жүзеге асырса, ол міндетті түрде үздіксіз реконструкциялауға, жаңғыртуға және әрине, өндірістің өзіне сәйкес келуге тиіс екенін ескерген жөн. Қайта индустрияландыру тетігінде қолда бар өндіріс ресурстары мен экономикалық ресурстарды анағұрлым тиімді пайдалану үшін техникалық және өндірістік секторлар арасындағы өзара іс-қимылды рационализациялау үлкен маңызға ие. Әрі сайып келгенде, негіз қалайтын факторлардың соңғысы – ұйымдастырушылық-экономикалық тетіктің негіздеріне ұмтылу және өнеркәсіптік сегменттің өндірістік қызметі нәтижесінде алға қойылған міндеттерді жүзеге асыруға ұмтылу; бұл аспектілер мемлекеттік реттеуді жолға қоюға көмектеседі, оның маңыздылығы әлеуметтік қоғамдағы даму динамикасының саяси және экономикалық деңгейінен тікелей келіп шығатын негізгі міндеттер мен мақсаттарды айқындауға негізделеді [8].

Осылайша, экономиканы жаңғыртудың негізгі рөлін бөліп көрсетіледі, ол сол үшін өздерін шоғырландыру және қажетті салаларды шоғырландыру соның нәтижесінде өндірістік сипаттағы салалардың құрылымдалуын жақсартуға алып келетін мамандандырылған өндірістік жүйелерді құра отырып, өндіріс пен өндірістік кәсіпорындарды қайта ұйымдастыруға негізделетін болады. Өңірлер жүргізіп жатқан өнеркәсіптік қызмет саясатының ұзақ мерзімді сипатында және осы саясатты трансформациялау басымдықтарының тұрақтылығын айқындауда жүргізіліп жатқан өнеркәсіптік саясат үшін іргелі сипаттағы маңыздылық беріледі.

Осыны негізге ала отырып, өнеркәсіптік саясаттың мәні анықталады, ол өнеркәсіптік қызмет салаларын дамытудың ұзақ мерзімді сипатына, атап айтқанда, оның стратегиялық бағытына негізделеді, соның арқасында ішкі және сыртқы нарықтардағы экономикалық жағдайдың ағымдағы оқиғаларының жағдайларын ескере отырып, алға қойылған стратегиялық мақсаттарды іске асыруға болады. Басшылық аспектідегі мақсаттылық деңгейін төмендету үшін оны қысқа мерзімді, орта мерзімді және ұзақ мерзімді сипаттарда ашылатын алға қойылған мақсаттарға жетудің бастапқы нүктесімен салғастыра отырып, өңірлердің өнеркәсіптік қызметі саясатының стратегиялық бағытын әзірлеу туралы атап өткен жөн. Өнеркәсіптік саясаттағы осы стратегиялық бағыттың өзінің экономикалық аспектісінде тиімді болуы үшін дамудың орнықты болуы және ұзаққа жалғасатын сипаттағы перспективаға бағытталуы үшін барынша қолайлы жағдай жасау туралы айтқан жөн, соның нәтижесінде бұл осындай өнеркәсіптік саясаттың тиісті бағыттарын таңдауға көмектеседі. Бұл Қазақстан

Республикасының аумағында, атап айтқанда, осындай саясатты тұрақтандыру және оның экономикалық аспектідегі тұрақтылығы кезеңінде өнеркәсіптік саясаттың ерекшеліктерін түсінуге тереңірек бойлауға мүмкіндік береді, бұл экономикалық кешенді орнықты көріністе дамытуға, сондай-ақ экономикалық кешенді мемлекеттің және жекелеген өңірлердің қаржы секторымен интеграциялауға көмектеседі.

Қазіргі Индустрия 4.0 саясатына келетін болсақ, ол бейімделуі әлемдік шикізат нарықтары жағдайының сын-тегеуріндеріне бағытталған өзінің жеткілікті прагматикалық бағытын білдіреді. Бұл саясаттың екпінді экстрабағдарланған сипаттағы өндірістерге, ғылымды көп қажет ететін өндірісті дамытуға, экономикалық күрделілік деңгейін арттыруға, экспортталатын тауарлардың деңгейін арттыруға, сондай-ақ өнеркәсіптің секторын өзгертуге шоғырланады.

Өңдеу өнеркәсібіне инвестицияларды қайта бағыттаудың маңызы зор, бұл маңызды бәсекелік артықшылықтарды пайдалану арқасында нарықта жаңа деңгейге шығуға мүмкіндік береді. Бұл жоғары технологиялық мақсаттағы қызметтердің аутсорсингін дамытуға мүмкіндік береді, бұл ғылымды көп қажет ететін көрсетілетін қызметтер мен өндірістің қосатын үлесінің деңгейін арттыруға ықпал етуі мүмкін. Осының есебінен өндірістің, индустриялық жұмыспен қамтудың индустриялық өсуі, сондай-ақ урбанизация процесі орын алатын болады.

Ғылыми-технологиялық хабтарды дамытудағы цифрлық экономиканың басым бағыттары бірінші кезекте Қазақстан Республикасының ірі қалаларында, атап айтқанда, Алматы және Нұр-Сұлтан қалаларында орын алатын болады.

Жоғарыда жазылған қазіргі заманғы өнеркәсіптік саясатта өңірлердің экономикалық секторын дамыту құралдарын ұсынуға мүмкіндік береді. Мәселен, инвестициялық саясат бойынша ұсыныстарға қатысты инновациялық өндірісті дамыту мақсатында шетелдік инвесторлар үшін преференцияны ұсынуға болады, бұл Қазақстанның кәсіпорындарын технологиялық бағыттағы жаһандық желілерге қосуға мүмкіндік береді.

Ал бюджет саласындағы саясатты қарай отырып, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға ақша қаражатын бөлудің қаржылық тетігін жетілдіруді, сондай-ақ Қазақстан Республикасының ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарына ақша қаражатын бөлуді кезең-кезеңімен өсіруді ұсынуға болады.

Ақпараттық-талдамалық қамтамасыз етуде Қазақстан Республикасының ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарын жандандырудың тікелей емес әдістеріне талдау жүргізу үшін база жасауды атап өтуге болады. Зерттелетін тақырыпты салықтық ынталандыру саласында өзінің ашықтығын қамтамасыз ету және келіп түсетін ақша қаражатын өзінің нысаналы мақсатына сәйкес пайдалану мақсатында ғылыми-зерттеу саласында ақша қаражатын аудару тәртібін өзгертуді ұсынуға болады. Сонымен қатар, салыстырмалы артықшылықтарды анықтау үшін нарықтың қазіргі жағдайына негізделетін шешім қабылдау бойынша ақпараттық қамтамасыз етудің мамандандырылған жүйесін құру өнеркәсіптік саясаттың лайықты түрде жұмыс істеуі үшін негізгі фактор болып табылады.

Жүргізілген салыстырмалы және серпінді талдау тұрақты индустриялық орталықтар мен құрылымдық трансформация аймақтарын қалыптастыра отырып, өңірлік дамуға әсер ететін Қазақстанның өнеркәсіптік саясатының біртекті еместігін нақтылады. Зерттеу барысында біз өңірлердің экономикалық өсу деңгейі олардың индустрияландыру дәрежесіне, инвестициялық белсенділігіне және өнеркәсіптік өндірісті әртараптандыруға тікелей байланысты екенін анықтадық. Ресурстық бағдарланған өңірлер өндіріс көлемі бойынша көшбасшылық позицияны сақтап отыр, алайда сыртқы экономикалық конъюнктураға тәуелділіктің жоғары болуымен сипатталады. Оларға қарағанда, индустриялық әртараптандырылған өңірлер дамудың неғұрлым тұрақты серпінін көрсетіп отыр. 2030 жылға дейінгі болжамды бағалаулар индустрияландырудың мемлекеттік саясатын іске асыруға және қайта өңдеу секторын дамытуға негізделген өңірлік сәйкессіздіктердің біртіндеп төмендеу үрдісін растайды.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу Қазақстанда өнеркәсіптік саясатты іске асыру жағдайында өңірлердің экономикалық дамуы біркелкі емес екенін көрсетті. Өңірлік айырмашылықтар жалпы өңірлік өнім көлемімен ғана емес, сонымен қатар инвестициялық белсенділік деңгейімен, өнеркәсіптің өңірлік экономикадағы үлесімен және өндірістік құрылымның әртараптандырылу дәрежесімен айқындалады. Осыған байланысты өнеркәсіптік саясаттың тиімділігі оны бірыңғай ұлттық деңгейде сипаттаумен емес, өңірлік ерекшеліктерді ескере отырып бағалаумен анықталатыны негізделді. Зерттеу нәтижелері бойынша ресурстық бағыттағы өңірлерде өндіріс көлемі мен инвестициялардың жоғары шоғырлануы сақталғанымен, олардың экономикалық серпіні сыртқы нарық конъюнктурасына тәуелді екені анықталды. Ал индустриялық және өңдеуші секторлары неғұрлым дамыған өңірлерде экономикалық өсудің орнықтырақ сипаты байқалады. Бұл жағдай өңірлік даму тұрақтылығы тек шикізаттық артықшылықтармен емес, өндірістік базаның сапасымен, технологиялық жаңғырту деңгейімен және инвестициялардың құрылымымен байланысты екенін көрсетті.

Зерттеу жұмысы аясында өңірлер бойынша негізгі көрсеткіштердің сандық айырмашылықтарын нақты салыстыруға мүмкіндік берді. Атап айтқанда, жалпы өңірлік өнім, негізгі капиталға инвестициялар, өнеркәсіп үлесі және өсу қарқыны арасындағы арақатынас айқындалды. Соның негізінде өнеркәсіп үлесі жоғары өңірлердің барлығы бірдей орнықты өсім көрсетпейтіні, ал құрылымы неғұрлым теңгерімді өңірлердің ұзақ мерзімді даму тұрғысынан анағұрлым төзімді екені анықталды. Демек, кестелік талдау өнеркәсіптік саясаттың нәтижелілігін бағалауда тек абсолюттік көлемдерге емес, өңірлік экономиканың сапалық құрылымына да сүйену қажеттігін дәлелдеді.

Бірінші суретті пайдалану 2020–2030 жылдар аралығындағы серпінді бағалауға және болжамдық үрдістерді айқындауға мүмкіндік берді. Графикалық талдау Атырау облысында өнеркәсіп үлесінің жоғары деңгейі сақталғанымен, оның біртіндеп төмендеу үрдісі байқалатынын көрсетті, бұл экономиканы әртараптандыру ықтималдығын білдіреді. Қарағанды және Шығыс Қазақстан облыстарында өнеркәсіп үлесінің біртіндеп өсуі өңдеу секторын күшейту мен неғұрлым күрделі өндірістерді дамыту әлеуетін айқындайды. Солтүстік Қазақстан облысы мен Алматы қаласы бойынша көрсеткіштердің баяу өсуі бұл өңірлерде индустриялық құрамдастың кенеюі қосымша институционалдық және инвестициялық қолдауды талап ететінін көрсетеді. Осылайша, суреттік талдау өнеркәсіптік саясаттың болашақтағы әсерін тек сипаттап қана қоймай, оны 2030 жылға дейін сақтап қалу үшін қандай басқарушылық шаралар қажет екенін де негіздеуге мүмкіндік берді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы өнеркәсіптік саясаттың өңірлік нәтижелілігін бағалау үшін салыстырмалы және серпінді талдауды біріктіретін тәсілдің негізделуінде жатыр. Ұсынылған тәсіл өңірлік экономиканың жай-күйін бір мезгілде статикалық және ұзақ мерзімді перспективада қарауға мүмкіндік береді. Бұл, өз кезегінде, өнеркәсіптік саясатты бағалауды жалпы декларативті сипаттан нақты өлшенетін көрсеткіштер жүйесіне көшіруге жағдай жасайды.

Зерттеудің практикалық маңызы өңірлік өнеркәсіптік саясатты түзетуге арналған нақты аналитикалық құралдарды ұсынуымен айқындалады. Біріншіден, өңірлер бойынша өнеркәсіп үлесі, инвестициялар құрылымы, өңдеу секторындағы өсім және жұмыспен қамту көрсеткіштері негізінде тұрақты мониторинг жүйесін енгізу ұсынылады. Екіншіден, 2030 жылға дейінгі даму бағдарламаларын әзірлеу кезінде салыстырмалы және болжамдық талдау нәтижелерін міндетті индикаторлық негіз ретінде пайдалану қажет. Үшіншіден, ресурстық өңірлер үшін қайта өңдеу секторын кеңейтуге бағытталған нысаналы инвестициялық ынталандыру шараларын, ал индустриялық әлеуеті қалыптасып келе жатқан өңірлер үшін инфрақұрылымдық және технологиялық қолдау тетіктерін қолдану орынды. Төртіншіден, өңірлік саясатты іске асыру шеңберінде өнеркәсіп құрылымының өзгерісін ерте кезеңде тіркейтін цифрлық талдамалық платформаларды пайдалану ұсынылады.

Осыған байланысты мақалада өнеркәсіптік саясаттың тиімділігін сақтау және күшейту үшін мынадай бағыттарды іске асыру ұсынылады: өңірлік индустрияландырудың нысаналы бағдарламаларын әзірлеу; өңдеу өнеркәсібіне бағытталған инвестициялық преференцияларды

кеңейту; ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды қаржыландырудың өңірлік тетіктерін күшейту; өндірістік көрсеткіштерді бағалаудың бірыңғай цифрлық мониторинг жүйесін енгізу; болжамдық модельдерді мемлекеттік жоспарлау практикасына енгізу. Аталған ұсыныстар 2030 жылға дейін индустриялық даму серпінін сақтауға, өңірлік теңгерімсіздіктерді төмендетуге және ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған.

Солайша, зерттеу мақсатына қол жеткізілді, ал қойылған міндеттер толық көлемде орындалды. Теориялық талдау өнеркәсіптік саясаттың мәнін нақтылауға мүмкіндік берсе, эмпирикалық бөлім өңірлік айырмашылықтарды сандық тұрғыдан дәлелдеуге және ұзақ мерзімді үрдістерді анықтауға мүмкіндік берді. Нәтижесінде өнеркәсіптік саясатты өңірлік ерекшелікке бейімдеп жүргізу, оны тұрақты мониторинг, салыстырмалы бағалау және болжамдық түзету құралдарымен толықтыру қажеттігі негізделді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Алдияр Р., Курбан Р. Қазақстанда өнеркәсіптік саясатты іске асырудағы инновациялық және технологиялық компонент. Science Industry Defense: XIX Бүкілресейлік ғылыми-техникалық конференция материалдары. – 2018. – №4. – Б. 150–153
- 2 Ахметзаки Е. Обзор инвестиций в обрабатывающую промышленность Казахстана. World Science: Problems and Innovations. – 2021. – №22. – С. 169–172.
- 3 Айдарханова Т.Д. Өнеркәсіптік саясатты басқару мен іске асырудың ұйымдық-экономикалық механизмін қалыптастыру. Modern Science: Problems and Prospects. – 2020. – №2(12). – Б.20–24
- 4 Дауренбекова А.Н., Залученова А.Н. Қазақстан Республикасының өнеркәсіптік саясатын іске асырудағы инновациялық тәсіл. Turan University Bulletin. – 2019. – №4. – Б. 21–26
- 5 Днишев Ф.М., Алжанова Ф.Г., Андреева Г.М. Қазақстанда білімге негізделген экономиканы дамытудың болжамдық сценарийлері. Scientific Journal of NRU ITMO. Series Economics and Environmental Management. – 2021. – №2. – Б.3–8
- 6 Ибрагимова Н.В. Қазақстан кәсіпорындарының қызметіне цифрлық технологияларды енгізу шараларын іске асыру («Kiri» АҚ мысалында). From Synergy of Knowledge to Synergy of Business. Digital Transformation. – 2020. – №8. – Б.258–261
- 7 Избасарова Л.Б. Өңірдің тұрақты дамуын қамтамасыз етудің негізі ретінде кластерлік саясат. Economics and Efficiency of Production Organization. – 2020. – №32. – Б.65–70
- 8 Rodrik D., Stiglitz J. E. A new growth strategy for developing nations //The New Global Economic Order. – Routledge, 2025. – P. 89-107.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПОЛИТИКИ

Аннотация

Актуальность научного исследования в области изучения промышленной политики обусловлена необходимостью разработки новых реформаторских предложений, направленных на повышение эффективности функционирования исследуемого сегмента, а также на создание новых условий, способствующих ее поддержанию, что в конечном итоге отражается на устойчивости развития экономики.

Целью статьи является детальное изучение промышленной политики на территории Республики Казахстан, охватывающее теоретические и практические аспекты исследования. Это позволит рассмотреть новые концептуальные подходы и пути совершенствования исследуемого сектора. В научном исследовании использованы различные методологические подходы, способствующие раскрытию рассматриваемой проблемы с точки зрения теории и практики. К таким методам следует отнести теоретико-методологический и функциональный подходы, методы анализа, сравнительного анализа и анализа научной литературы, диалектический подход, а также метод синтеза.

Использование указанных подходов позволило авторам решить поставленные задачи, в частности, раскрыть содержание понятий «промышленная политика» и «инновационная деятельность», определить их основные признаки и принципы, что способствует более глубокому пониманию механизмов функционирования данного сектора. Кроме того, это позволило проанализировать практическую реализацию промышленной политики на территории Республики Казахстан, а также провести сравнительный анализ на основе опыта зарубежных государств. В конечном итоге изучение данных факторов позволило определить основные направления совершенствования промышленного сектора.

Өнеркәсіптік саясатты іске асыру жағдайында Қазақстанның өңірлерін дамытудың экономикалық параметрлері

В результате исследования выделены методы повышения эффективности промышленной политики Республики Казахстан, обеспечивающие устойчивость и активное развитие.

Ключевые слова: промышленная политика, инновационная деятельность, зарубежный опыт, управление промышленной политикой, цифровая экономика, регулирующие механизмы.

ECONOMIC PARAMETERS OF REGIONAL DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN UNDER THE IMPLEMENTATION OF INDUSTRIAL POLICY

Abstract

The relevance of scientific research in the field of industrial policy studies is determined by the need to develop new reform-oriented proposals aimed at increasing the efficiency of the functioning of the studied sector, as well as creating new conditions capable of supporting such efficiency, which ultimately contributes to sustainable development.

The purpose of this scientific article is to conduct a detailed study of industrial policy in the Republic of Kazakhstan, covering both theoretical and practical aspects. This allows for the consideration of new conceptual approaches and ways to improve and develop the studied sector. The study employs various methodological approaches that help reveal the problem from both theoretical and practical perspectives. These methods include the theoretical and methodological approach, the functional methodological approach, the method of analysis, the comparative analysis method, the analysis of scientific literature, the dialectical methodological approach, and the method of synthesis.

The application of all the above approaches in scientific research enabled the authors to achieve the stated objectives, particularly to reveal the essence of the concepts of “industrial policy” and “innovation activity” and to identify their characteristics and principles, thereby contributing to a better understanding of the mechanisms of this sector. Furthermore, the research enabled analysis of the practical implementation of industrial policy in the Republic of Kazakhstan and a comparative analysis of this experience with that of foreign countries. Ultimately, the study of these factors enabled the identification of key directions for improving the industrial sector. As a result of the research, methods to increase the efficiency of the Republic of Kazakhstan's industrial policy will be identified, characterized by sustainability and active development.

Keywords: industrial policy, innovation activity, foreign experience, industrial policy management, digital economy, regulatory mechanisms.

REFERENCES

1 Aldiar R., Kurban P. Qazaqstanda önerkäsıptık saiasatty ıske asyrudağy innovasialyq jäne tehnologialyq komponent. Science Industry Defense: XIX Bükılreseılık ğylymi-tehnikalyq konferensia materialdary. [*Innovation and technological component in the implementation of industrial policy in Kazakhstan*] – 2018. – №4. – P. 150–153. [in Kazakh]

2 Ahmetzaki E. Obzor investisi v obrabatyvaiuşuu promyšlenöst Kazahstana. [*Overview of Investments in the Manufacturing Industry of Kazakhstan*]. World Science: Problems and Innovations. – 2021. – №22. – P. 169–172. [in Russian]

3 Aidarhanova T.D Önerkäsıptık saiasatty basqaru men ıske asyrudyñ üıymdyq-ekonomikalyq mehanizmn qalyptastyru. [*Formation of an organizational and economic mechanism for managing and implementing industrial policy*] Modern Science: Problems and Prospects. – 2020. – №2(12). – P.20–24. [in Kazakh]

4 Daurenbekova A.N, Zaluchenova A.N. Qazaqstan Respublikasynyñ önerkäsıptık saiasatyn ıske asyrudağy innovasialyq täsil. [*Innovative approach to implementing the industrial policy of the Republic of Kazakhstan*]. Turan University Bulletin. – 2019. – №4. – P. 21–26. [in Kazakh]

5 Dnişev F.M, Aljanova F.G., Andreeva G.M. Qazaqstanda bılımge negizdelgen ekonomikany damytudyñ boljamdyq senarileri. [*Forecast scenarios for the development of a knowledge-based economy in Kazakhstan*]. Scientific Journal of NRU ITMO. Series Economics and Environmental Management. – 2021. – №2. – P. 3–8. [in Kazakh]

6 İbragimova N.V Qazaqstan käsıporındarynyñ qyzmetine sıfrlyq tehnologialardy engızu şaralaryn ıske asyru («Kiri» AQ mysalynda). From Synergy of Knowledge to Synergy of Business. Digital Transformation. – 2020. – №8. – P. 258–261. [in Kazakh]

7 İzbasarova L.B. Öñirdiñ тұraqty damuyn qamtamasyz etudiñ negızı retinde klasterlik saiasat. [*Cluster policy as a basis for ensuring sustainable development of the region*]. Economics and Efficiency of Production Organization. – 2020. – №32. – P. 65–70. [in Kazakh]

8 Rodrik D., Stiglitz J. E. A new growth strategy for developing nations //The New Global Economic Order. – Routledge, 2025. – P. 89-107. [in English]

Information about authors

Tursynai Aidarkhanova – lecturer of the Department of Economics, Alikhan Bokeikhan University, Semey, Republic of Kazakhstan

E-mail: tursynay.aydarkhanova@bk.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6779-710X>

Mira Zhanabergenova – corresponding author, PhD, Export Promotion Department, JSC “QazTrade”, Astana, Republic of Kazakhstan

E-mail: m.zhanabergenova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7249-3586>

Сведения об авторах

Тұрсыннай Айдарханова – преподаватель кафедры экономики, университет имени Алихана Бөкейхана, г. Семей, Республика Казахстан

E-mail: tursynay.aydarkhanova@bk.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6779-710X>

Мира Жанабергена – основной автор, PhD, Департамент продвижения экспорта, АО «QazTrade», г. Астана, Республика Казахстан

E-mail: m.zhanabergenova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7249-3586>

Авторлар туралы мәліметтер

Тұрсыннай Айдарханова – экономика кафедрасының оқытушысы, Әлихан Бөкейхан атындағы университет, Семей қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: tursynay.aydarkhanova@bk.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6779-710X>

Мира Жанабергена – негізгі автор, PhD, «QazTrade» АҚ Экспортты жылжыту департаменті, Астана қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: m.zhanabergenova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7249-3586>